

Tarina alkaa vuonna 846 jKr.

Norjassa asuu kaiken kaikkiaan noin satatuhatta henkeä. Skandinavian suurin kaupunki on Tanskan Hedeby; siellä saattaa olla muutama tuhat asukasta. Maailman suurimmat kaupungit ovat Konstantinopoli, Bagdad sekä Xi'an, Tang-hallitsijasuvun kaupunki Kiinassa, ja kussakin niissä elää noin miljoona henkeä. Muutaman vuoden kuluttua Tang-perheen valtakausi päättyy, samaan aikaan kuin ylistetty Tu Fu kirjoittaa kauneimmat runonsa. Mayat riehuvat Keski-Amerikan Guatemalassa. Ihmisiä uhraataan, uhrien sydän leikataan rinnasta ja ruumiit vieritetään alas Tikalin pyramidien portaita. Mongolit muodostavat lukemattomia sukukuntia, jotka hyökkäävät toistensa kimppuun ryöstellen ja murhaten – tilanne on samankaltainen monessa maailmankolkassa. Maurit ja serkit purjehtivat Tiberiä pitkin Roomaan ja ryöstävät kaikkine koristeineen ja aarteineen alttarin, joka on rakennettu apostoli Pietarin maallisten jäännösten päälle.

Tapaus järjestyttää koko kristittyä maailmaa.²

Tuona vuonna jopa kolmisatapäinen susilauma hyökkää ihmisten ja karjan kimppuun Galliassa ja repii riekaleiksi jokaisen tielleen osuneen. Vähän ennen pääsiäistä pidätetään mies, jota syytetään tammaan sekaantumisesta; ranskalaiset polttavat hänet elävältä. Tanskan kuningas Harald Klak, joka on ollut vastuussa friisiläisten rantojen puolustuksesta viikinkien hyökkäyksiltä, menehtyy Friisiassa. Hänen hyvä ystävänsä, kristinuskon julistaja Ansgar jatkaa ilosanoman levittämistä maailman pelastajasta

Ruotsin Birkassa, vaikka häntä vaivaakin niin paha ihottuma, ettei hän kykene istumaan eikä makaamaan yhtäjaksoisesti. Samana vuonna viikingit tekevät hyvin onnistuneen hyökkäyksen Irlannin itäosaan ja matkaavat yhä suurempina joukkoina Norjasta länteen vihreälle saarelle – monet heistä lähtevät purjehdukselle Rogalandista. Irlannin kuningas Kjarval käy kunnianhimoisen valtaistelun. Nyt hän hyökkää yhtä irlantilaista kilpailijaansa vastaan, ja taistelussa tulee kaatumaan 1200 miestä...

Suuntaamme maahan, joka ei vielä ole ottanut uskoa Valkoiseen Kristukseen, uskoa, jota Kaarle Suuri on levittänyt miekan voimalla ympäri mannerta. Maahan, jossa isien muinaiset tavat ovat yhä kunniaa. Miðgarðurin käärme kääntyilee aavalla merellä, taivaankannessa kimmeltää sateenkaarisilta Bifröst, alhaalla maan uumenissa noidat ja kuolleet puuhastelevat omiaan. Elämä seuraa loputonta kehää, jossa jumalat ja maan kasvillisuus jäävät alkynteen jättiläisten voiman edessä ja voittavat ne jälleen nousevan auringon myötä. Pikkukuninkaat kiistelevät tässä maassa, joka ulottuu monia tuhansia meripeninkulmia pohjoisesta etelään. Maassa, jota asuttavat monet eri kansanryhmät, jotka kuitenkin tuntevat tietynlaista yhteenkuuluvuutta, koska he jakavat saman pitkää rannikkoa myötäilevän purjehdusreitit: pohjantien.

Täällä olosuhteet eivät ole juuri muuttuneet viimeisten vuosisatojen kuluessa.

Nyt laivoja komistavat purjeet.

Muutoin kaikki on ennallaan.

Musta ja ruma astuu tarinaan

Määrittelemättömässä paikassa Rogalandissa sijaitsee kuninkaanlinna ja siellä on nainen, jonka on aika synnyttää. Hän on nimeltään Ljúfvina. Tuohon aikaan uskottiin, että kohtalottaret saapuvat paikalle päättämään lapsen kohtalosta; elinajasta, varakkuudesta ja onnesta. Runoilijat kutsuvat kuolemaa ”luomistuomioksi”,

kohtalottarien tuomioksi. Ihmisten kohtalo ”luodaan heille” (islanniksi termi on *áskapaður*, jonka lähtökohtana on verbi *skapa* – luoda). Liittykäämme nyt näiden luomisen kohtalottarien seuraan: he lentävät ilmojen halki kohti Ljúfvinan ääntä, ja hän makaa vuoteella synnytystuskissaan kamppaillen. Liitäessämme peltojen ja niittyjen yli näemme hevosia ja paimenen, joka nukkuu kasteesta kosteassa ruohikossa. Näemme viljapelloja, jotka vihertävät vastavietetyn kevään uhrijuhlan jälkeen.

Aamu kajastaa. Hailakanvihreät talojen katot sulautuvat maisemaan. Väki ei vielä ole noussut jalkeille. Vesirajassa lepää muutama alus korkeine mastoineen, ankkuriköydet kiinnitettyinä; rannan venevajoja peittävät nahat. Sieltä, mistä huudot kantautuvat ulos, kohoaa savu linnan räppänöistä.

Emme vielä tiedä paljoakaan tulevasta äidistä, paitsi että hänen ulkonäkönsä on erikoinen, hän ei muistuta pohjoismaisia naisia sen paremmin kuin germaaninaiasiakaan. Hänen hiuksensa ovat mustat ja ihonsa tummempi kuin mihin on totuttu, hänen silmäluomissaan on poimu, hänen kasvonsa ovat litteät ja pyöreät. Voimme kuvitella, että hänen ympärillään parveilee muita naisia, osa heistä on valkoihoisia, osa tummia ja hänen näköisiänsä. Kaiverruksin koristellun puisen vuoteen kummallakin puolella lepattavat reikäkivestä valmistetut traanilamput. Tummat naiset kutsuvat avukseen voimakasta henkeä, kun taas Pohjolan naiset rukoilevat omia jumalattariaan. Yksi heistä alkaa ”lukea mahtavia loitsuja”³. Toinen nainen piirtää vapautusrimuja synnyttäjän vatsalle; niitä kutsutaan *pelastusrimuiksi*.

Heti kun lapsen pää ilmestyy näkyviin, naiset lakkaavat kutsumasta avukseen ylempiä voimia. Nyt he kannustavat synnyttävää äitiä.

Syntyy poikalapsi.

Ja sitten toinen poika.

Pojat kiedotaan sarkakapaloihin. Heidän ihonsa on tumma ja hiuspörrönsä musta; kasvot litteät ja pyöreät kuten äidilläkin. Nenä on litteä ja sieraimet tuskin erottuvat. Heillä on mongolipoimu

silmäluomissa. Mikään näiden poikien ulkonäössä ei muistuta isää. Naisia heikottaa.⁴ Kukaan ei sano sanaakaan.

On täysi syy olettaa, ettei kuningas pitäisi tästä. Saattoiko hän todellakin olla näiden vastasyntyneiden poikien isä?

* * *

Kaksospoikien Geirmundur ja Hámundur Tummanahan tarinan alku on kuin satua, mutta tämä kertomus ei ole pelkkä satu.⁵ Kyseessä on ainutlaatuinen kuvaus *Landnámabókista*, ja siihen on syytä viitata kokonaisuudessaan. Kenenkään muun Islannin asuttajan lapsuudesta ei ole säilynyt näin täydellistä kuvausta, ja on täysi syy olettaa tarinan ytimessä olevan jotain perää.

Hjörri riehui Bjarmiassa: sieltä hän otti sotavangiksi bjarmien kuninkaan tyttären Ljúfvinan. Hän jäi Rogalandiin, kun kuningas Hjörri lähti sotaretkilleen; silloin hän synnytti kaksi poikaa; toisen nimi oli Geirmundr, ja toisen Hámundr; he olivat hyvin tummia. Myös Ljúfvinan orjatar synnytti pojan; hänen nimensä oli Leifr, orja Karvalakin poika. Leifr oli valkoinen; siksi kuningatar vaihtoi pojat orjattaren poikaan ja otti Leifrin omakseen. Mutta kun kuningas palasi kotiin, hän ei pitänyt Leifrista vaan väitti tämän olevan alhainen.

Kun kuningas lähti seuraavan kerran ryöstöretkilleen, kuningatar kutsui vieraakseen skaldi Bragin tarkkailemaan poikia; he olivat silloin kolmen talven ikäisiä. Kuningatar sulki pojat Bragin kanssa samaan huoneeseen, mutta piiloutui itse penkin alle. Bragi lausui:

Kaksi on sisällä,
uskon molemmille hyvää
Hámundr ja Geirmundr,
Hjörrielle syntyneet,
Mutta Leifr kolmas

Karvalakin poika.
Synnytti hänet nainen,
neljäntenä hän heikkenee

Hän iski kepin penkkiin, jonka alla kuningatar piileskeli. Kun kuningas palasi kotiin, kuningatar kertoi hänelle tämän ja näytti pojat; hän ei ollut näkevinäänkään moisia tummanahkoja. Sen vuoksi veljeksiä kutsuttiin siitä pitäen niin.⁶

Bragin runo on tärkeä, koska se on selvästikin estänyt tarinaa Geirmundurin alusta jäämästä unholaan. Muinaispohjoismaisessa kulttuurissa kertomukset ja merkittävät tapahtumat painettiin mieleen runojen avulla. Kuten Snorri Sturluson kirjoittaa:

Oli kulunut enemmän kuin kaksisataaneljäkymmentä talvea Islannin asuttamisesta, ennen kuin täällä ryhdyttiin kirjoittamaan kertomuksia, ja se oli pitkä aika ja on oletettavissa, etteivät tarinat olisi säilyneet suullisina, jollei olemassa olisi ollut runoja, sekä uusia että muinaisia, joista ihmiset löysivät tarinoiden historiallisen ytimen.⁷

Tämä runonpätkä selvittää sekä Geirmundurin kuninkaallista alkuperää että hänen äitinsä hylkäämistä, ja lisäksi siinä ehdotetaan, mitä äidin pitäisi tehdä. Käsikirjoituksista löytyy kuusi erilaista versiota Bragin runosta. Kaikkien sisältö on sama, mutta sananvalinnat poikkeavat toisistaan. Erot selittyvät todennäköisesti sillä, että runon eri versiot ovat säilyneet suullisena perimätietona ennen kuin ne kirjoitettiin muistiin.⁸ Lähes kaikki viittaa siihen, että runo on vanha,⁹ minkä vuoksi myös tarinan on oltava muinainen. Bragi Vanhan runo taustatietonamme pystymme hyvin kuvittelemaan, kuinka riipaisevissa oloissa Geirmundur vietti ensimmäiset vuotensa.

Bragi Vanha sepitti kuuluisan muistorunon *Ragnarsdrápa* samoihin aikoihin, kun Geirmundur ja Hámundur ottivat ensiaskeleensa.

Moni seikka viittaa siihen, että Bragi olisi ollut kuningas Hjörin hovirunoilija, mutta koska Haraldur Kaunotukka on tuskin sietänyt ylistystä entisistä vastustajistaan, kuningas Hjörista tai hänen kaltaisistaan ei ole säilynyt ainuttakaan runoa.

* * *

Kaikki lähteet ovat yhtä mieltä siitä, että poikia ei yksinomaan kuvata mustiksi vaan myös *ihmeen rumiksi*. Niissä kerrotaan tapauksesta, jossa orjanpoika Leifur leikkii kullalla. Veljekset menevät hänen luokseen, riistävät kullan häneltä ja hätyyttävät hänet tiehensä, niin että Leifur alkaa parkua. Tällä kuvauksella näyttäisi olevan ensisijaisesti taiteellista arvoa kertomuksessa: tapauksen on tarkoitus paljastaa Bragille, keitä kaksospojat tosiasiaassa ovat.

Teoksessa *Hálfs saga* poikien isälle, kuningas Hjörille, kerrotaan olleen kova isku nähdä poikansa ensimmäistä kertaa – he olivat silloin kolmevuotiaita. Hän halusi, että heidät viedään pois ”eikä ollut näkevinään moisia tummanahkoja”. Islanninkielinen lisänimi viittaa Heliin, vanhimmissa runoissa esiintyvään kuoleman naispuoliseen henkilöitymään. Helin ulkonäkö on musta, aivan kuten vainajien ruumiit, joita hän hallitsee, mutta mustaa väriä kutsuttiin usein siniseksi muinaisessa kielenkäytössä. Lisänimi *heljarskinn* – Tummanahka, jonka pojille antoi joko heidän isänsä Hjör tai Bragi Vanha, merkitsee siis ”sitä, jonka iho on kuin Helillä”, toisin sanoen henkilöä, jonka iho on musta. Hel oli Lokin ja ilkeän jättiläiseukko Angurboðan jälkeläinen. Hänen nimensä tarkoittaa ”suruntuojaa” eikä se ole suoranaisesti herättänyt myönteisiä mielikuvia viikinkiajalla. Mutta palatkaamme jälleen tämän tarinan pariin.

Kertomuksessa on monia seikkoja, jotka eivät täsmää, ja saadaksemme siitä selvän meidän on välttämätöntä päästä sen alkulähteille. Ensinnäkin vaikuttaa epäuskottavalta, että kuningatar itse olisi pitänyt omia poikiaan mustina, rumina ja vastenmielisinä, kuten *Sturlunga saagan* osassa *Geirmundar þáttur heljarskinn*

kerrotaan (þáttur tarkoittaa lyhyttä kertomusta, lyhytsaagaa) ja hän olisi siksi vaihtanut pojat orjattaren vaaleaihoiseen poikaan. *Hálfs sagassa* kuningattarella on pohjoismainen nimi: Hagný Hakintytär. Kun tarina kulkee suullisesti sukupolvelta toiselle, sen monet ominaiset piirteet muuttuvat, muun muassa paikan- ja henkilöiden nimet. Tässä kohtaa Islannin historiankirjoituksessa on havaittavissa taipumus ulkomaalaisvastaisuuteen: historiankirjoittajat tuijottavat Islannin ensimmäisten asukkaiden norjalaiseen alkuperään ja yrittävät mustamaalata muiden kulttuurien edustajia. Joku myöhempien aikojen historiankirjoittaja on antanut bjarmialaiselle naiselle pohjoismaisen nimen. Tarinan ydin on kuitenkin kaikissa versioissa sama.

Jos oletamme tarinan kertovan pohjoismaisesta kuningattaresta, hänen on täytynyt olla miehelleen uskoton ja mahdollisesti tehdä aviorikos orjan kanssa. Siinä tapauksessa hän pelkää poikien ulkonäön paljastavan hänen uskottomuutensa ja vaihtaa siksi heidät vaaleaan poikaan.¹⁰ Mistään ei kuitenkaan löydy minkäänlaisia pohdintoja poikien isästä, ei runoista eikä tarinoista: he ovat Hjörin poikia. Poikien kuninkaallinen alkuperä selviää vähitellen heidän luonteestaan ja lahjakkuudestaan. Halpasyntyisestä ulkonäöstään huolimatta heidän aateluutensa käy selvästi ilmi, samalla kun orjanpojan ”alhainen” luonto paljastuu. ”Neljäntenä hän heikkenee”, sepittää Bragi Vanha, toisin sanoen hänen luontonsa heikkenee seuraavana vuonna.¹¹

Mitä enemmän olen pohdiskellut tarinan merkitystä, sitä useammin ajatukseni ovat karanneet *Landnáman* sanoihin, että kuningatar Ljúfvina oli kotoisin Bjarmiasta. Kuningas Hjör on länsinorjalaista kuningassukua, pohjanmies, jolla on germaani-piirteet – tosin sanoen valkoinen mies. Mistä sitten on peräisin tuo tumma ja vastenmielinen ulkonäkö? Historioitsija Peter Andreas Munch päätti luottaa historiankirjoituksen perinteeseen, jonka mukaan poikien esi-isät olivat kotoisin Bjarmiasta ja väitti, että musta tukka ja poikien ihonväri oli yksinkertaisinta selittää ”äidin suvun tšuudilaisella alkuperällä”.¹²

Se, miksi voimme luottaa kuvaukseen Geirmundurin ja Hámundurin ulkonäöstä johtuu siitä, että se on täysin vastakohtainen tuon ajan vakiintuneelle käsitykselle. Sekä saagoissa että runoudessa orjia kuvataan mustiksi ja rumiksi.¹³ Poikkeuksen tähän löydämme myös *Egillin, Kalju-Grimrinpojan saagasta*, jossa Kalju-Grimur ja hänen poikansa Egill kuvataan mustiksi ja rumiksi, todennäköisesti koska heillä on sukulaissuhteita pohjoisen tumaan väkeen. Hallbera, Kalju-Grimurin isän Ilta-Úlfurin äiti oli nimittäin Hallbjörn Puolipeikon sisko; hänen äitinsä on kuulunut pohjoisten seutujen vieraaseen kansaan, joita lähteissä on kutsuttu puolipeikoiksi. Siksi näiden kuninkaanpoikien ulkonäön kuvauksessa voidaan nähdä vain se looginen yhteys, että kuvaus perustuu todellisuuteen. Lähteet ovat yhtä mieltä poikien ulkonäöstä ja juuri se vahvistaa ajatusta, että kuningas Hjör on tosiaan ollut tekemisissä kauimpana pohjoisessa asuvien ihmisten kanssa. Se herättää kuitenkin uuden kysymyksen *Geirmundar þáttur*-kertomuksesta: minkä vuoksi kuningatarta ei miellyttänyt poikien ulkonäkö, vaikka he muistuttivat häntä itseään?

Tarina kertoo, että Ljúfvina vietiin pois Bjarmiasta: ”Hjör otti sieltä bjarmien kuninkaan tyttären Ljúfvinan sotavangiksi”. Se, joka kirjoitti tarinan pergamentille sydänkeskijajalla, lisäili yhtä ja toista omasta päästään – hän yritti, aivan kuten mekin, yhdistellä näitä tarinan palasia toisiinsa. Ulkomaalaispelon lisäksi näemme, että edelläkävijöillämme oli toinenkin taipumus: heidän näkemyksensä mukaan ryöstöretkien oletettiin olleen ainoa tapa rikastua viikinkiajalla. Keskiaikaisissa lähteissä kaikki viikinkiaikana vaurastuneet maalailaan suuriksi viikingeiksi ja ryöstelijöiksi. Tällaista historian näkemystä voisi kutsua *taipumukseksi viikinkiyteen*.

Oletetaanpa nyt, että kertoja olisikin oikeassa siinä, että Ljúfvina olisi viety vankina ja kuningas Hjör olisi pitänyt häntä jalkavaimonaan. Tiedetään, että sellainen järjestely oli yleinen. Mutta mikäli hän oli orjattaren asemassa oleva jalkavaimo, voimme varmasti olettaa hänen ilahtuneen siitä, että pojat olivat hänen eivätkä hänen alistajansa näköisiä.

Lähemmin tarkasteltuna vaikuttaa epätodennäköiseltä, että Ljúfvina, jonka nimi tarkoittaa islanniksi ”lempeä ystävää”,¹⁴ olisi ollut jalkavaimo. Tässä on tärkeintä, että hänen väitetään olleen kuningattaren asemassa, naimisissa kuninkaan kanssa – *Landnámabókissa* sanotaan suoraan, että hän oli kuningatar. Se, että Ljúfvina vaihtoi kaksospoikansa oman *orjattarensa poikaan*, osoittaa tarinan pitävän paikkansa vain, koska Ljúfvina on ollut orjatarta korkeammassa asemassa.

Tämä auttaa meitä ymmärtämään tarinaa paremmin. Tieto siitä, että Ljúfvina olisi tuotu sotavankina vihollisarmeijalta ja pakotettu orjuuteen, on selvästikin keskiaikaisen kirjoittajan sepittävä. Hän on halunnut selittää Hjörin Bjarmian matkan: Hjörin on täytynyt lähteä ryöstöretkelle, (kuten esimerkiksi Þórir Koira *Heimskringlassa*). Mutta saamme pian selville, että kuningas Hjörillä oli Bjarmiaan muuta asiaa, sellaista, joka on jäänyt huomaamatta historiankirjoittajilta. Ljúfvinan kuningattaren arvonimi todistaa, että jossain Rogalandissa 800-luvulla asunut pohjoismainen aatelissuku solmi avioliittosopimuksen tuntemattoman, kaukana pohjoisessa, tarkemmin sanottuna Bjarmiassa, eläneen kansanryhmän kanssa. Tässä vaiheessa tiedämme ainoastaan, että tämä kansa ei ollut ulkonäöltään germaanista. Heidän ihonsa oli tumma eikä heitä pidetty kauniina. Ja siitähän huolimatta kuningas Hjör olisi ottanut itselleen sennäköisen vaimon? Vaikuttaa epäilyttävästi siltä, ettei kyseessä ollut *intoshimoavioliitto*, joiksi avioliittoja kutsuttiin lihallisten taipumusten vuoksi ja joita me pidämme niin itsestään selvinä nykyään. Selitykseksi käy pikemminkin, että viikinkiajan avioliitto oli useimmiten sopimus kahden perheen tai suvun välillä, joilla oli yhteisiä etuja ajettavanaan.

Tästä voimme päätellä, että kuningattaren itsensä mielestä pojissa ei ole ollut mitään huomautettavaa, vaan hänen on täytynyt uskoa, että se on ollut ”valkoisten” näkemys. Siksi hän teki sen, minkä uskoi miellyttävän heitä.